

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI
projekti Arheološkog instituta u 2015. godini

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Beograd 2017

Izdavač

Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača

Miomir Korać

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Priprema

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-014-9

SADRŽAJ

Redakcija, Uvod	5
Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ivana Stojanović, Đurđa Obradović, Preliminarni rezultati istraživanja na nalazištu Slatina – Turska česma u Drenovcu 2015. godine	15
Aleksandar Kapuran, Igor Jovanović, Ružana 2: praistorijska metalurška peć iz Banjskog Polja kod Bora – istraživanja 2015. godine	21
Aleksandar Bulatović, Rezultati zaštitnog istraživanja praistorijskog naselja na lokalitetu Piljakovac u Kržincu kod Vladičinog Hana	27
Vojislav Filipović, Ivana Popadić, Vidan Dimić, Zaštitna arheološka istraživanja na nalazištu Kalčine šume kod Vladičinog Hana	37
Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2015. godine	41
Saša Redžić, Nemanja Mrđić, Bebina Milovanović, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Više grobalja 2015. godine	49
Mladen Jovičić, Ilija Danković, Milica Mitić, Zaštitna arheološka iskopavanja kasnoantičke nekropole na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2015. godine	57
Snežana Nikolić, Ljubomir Jevtović, Goran Stojić, Dragana Rogić, Arheološka istraživanja prostora viminacijumskog amfiteatra u 2015. godini	63
Bebina Milovanović, Saša Redžić, Mladen Jovičić, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2015. godini	71
Nadežda Gavrilović Vitas, Gordana Milošević Jevtić, Vesna Crnoglavac, Arheološka istraživanja na Medijani u 2015. godini	77
Sofija Petković, Marija Jović, Dragica Bizjak, Begov most – Staničenje, zaštitna arheološka iskopavanja u 2015. godini na trasi autoputa E80, koridor 10, istočni krak	85
Sofija Petković, Gordan Janjić, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2015. godine	93

Sofija Petković, Bojana Ilijić, Marija Jović, Dragica Bizjak, Nekropola Slog – Timacum Minus, zaštitna iskopavanja 2015. godine	97
Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2015. godini	103
Snežana Golubović, Ivana Kosanović, Željko Jovanović, Digitalna obrada arheoloških celina i nalaza na Viminacijumu	111
Angelina Raičković Savić, Ana Bogdanović, Obrada keramičkog materijala iz ukopa sa prostora severoistočnog dela amfiteatra Viminacijuma	119
Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Ksenija Đukić, Bolesti zglobova – spondiloza i spondilartroza na vratnim pršljenovima	125
Josip Šarić, Aktuelna proučavanja artefakata od okresanog kamena	131
Vujadin Ivanišević, Ivan Bugarski, Učešće Arheološkog instituta u poslednje dve godine projekta Archaeolandscapes Europe	139
Jelena Anđelković Grašar, Milica Tapavički-Ilić, Završetak projekta <i>OpenArch</i> i snimanje filma “Interaction with Visitors in Archaeological Open-Air Museums”	147
Dragana Antonović, MESO 2015, The 9th International Conference on the Mesolithic in Europe, Belgrade, Serbia, September 14th-18th, 2015	151

Sofija Petković, Arheološki institut Beograd
Gordan Janjić, Muzej Krajine Negotin

VRELO – ŠARKAMEN, ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA, PREZENTACIJA I PROMOCIJA 2015. GODINE¹

Tokom 2015, treću godinu za redom, Muzej Krajine iz Negotina je u saradnji sa Arheološkim institutom iz Beograda i Zavodom za zaštitu spomenika kulture iz Niša realizovao projekat „Vrelo-Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija“ koji se finansira sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i lokalne samouprave, Opštine Negotin, kao i sopstvenim sredstvima muzeja. Arheološka istraživanja su trajala mesec dana.²

U prethodne dve kampanje arheoloških iskopavanja (2013-2014) pažnja je bila usredsređena na dva sektora utvrđene palate – monumentalnu jugoistočnu kulu kružne osnove (kula 8) i zapadnu kapiju sa pripadajućim kulama (kule 1-2). Konzervatorsko-restauratorski radovi su delom izvedeni 2014. godine na zidu jugoistočne kule, a iste godine je otkriven njen ulaz sa monumentalnim stepeništem, jedinstvenim arhitektonskim rešenjem u rimskom fortifikacionom graditeljstvu, kao i ostaci starijeg utvrđenja vile (villa rustica), koja je prethodila izgradnji carske rezidencije – kula kvadratne osnove sa delom istočnog i južnog

Slika 2 – Prostorija 2, vodotoranj utvrđenja - castellum aquae divisorum (sonda 1/15), sa dovodnim i odvodnim kanalom na južnom bedemu, kamenom platformom – taložnikom, kanalom duž istočnog, zapadnog i severnog zida, kamenim nosačima kontrolnog mosta, pragom ulaza od krečnjačkog bloka, popločanjem od opeka i polukružnom nišom na istočnom zidu starije fortifikacije i kanalom od opeka za dovod vode u utvrđenje na južnom zidu starije fortifikacije, sa severa (S. Petković)

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektima *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog i naučnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije* (br. 177007), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije, i *Vrelo-Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija*.

² Iskopavanja su izvođena od 1. avgusta do 29. septembra. Rukovodilac istraživanja bila je dr Sofija Petković, viši naučni saradnik Arheološkog instituta, a stručnu ekipu su činili Gordan Janjić, arheolog, muzejski savetnik Muzeja Krajine, Branko Aleksić, apsolvant arheologije i inž. Nikola Ivanković, arhitekta. Na iskopavanjima je radilo osam fizičkih radnika.

bedema, ukomponovani u fortifikaciju carske palate (Petković, Jašić 2016; Petković *et al.* u štampi). To je uslovilo nastavak radova u jugoistočnom delu utvrđenja, gde je tokom kampanje 2015. godine otvoreno pet sonde, ukupne površine od oko 70 m² (plan 1).

U sondi 1/15, uz unutrašnje lice južnog bedema, zapadno od ulaza u jugoistočnu kulu, otkriven je objekat za vodosnabdevanje, vodotoranj – *castellum aquae*, sa sistemom dovodnih i odvodnih kanala i taložnika, označen kao prostorija 2. Ova prostorija, prizidana uz južni bedem,

predstavlja sofisticirano postrojenje za prečišćavanje i distribuciju vode (*castellum aquae divisorum*, sl. 1). Dobijalo je vodu iz vertikalnog kanala, koji je činio završetak horizontalnog kanala uzidanog u masu južnog bedema, koji je sa zapada dovodio vodu (sl. 3). Trebalo je da voda iz prostorije 2 kroz opekama zasvođen kanal ulazi u unutrašnjost utvrđenja palate, ali ovaj sistem nikada nije bio dovršen. Kanal ozidan opekama bio je naknadno uklopljen u južni zid starijeg utvrđenja vile (sl. 1). Na južnom bedemu mlađeg utvrđenja palate nalazio se zasvođen kanal, prelivnik koji je odvodio višak vode na jug, odnosno ka Vrelskoj reci (Sl. 3). Ovaj sistem je štutio *castellum divisorum* od oštećenja u vreme većeg priliva vode, a ujedno je mogao da služi za navodnjavanje polja u dolini Vrelske reke ili pokretanje nekih mašina.

Voda je u utvrđenu palatu dovođena akveduktom sa zapada, najverovatnije prateći prirodan pad terena ka istoku. Ukoliko je voda poticala sa Vrela, da bi dos-

Slika 3 – Vertikalni deo kanala za dovod vode u masi južnog bedema, sa juga (S. Petković)

Slika 4 – Kanal za odvod viška vode iz vodotoranja – prelivnik na spoljašnjem licu južnog bedema (sonda 4/15), sa juga (S. Petković)

pela u utvrđenje, dolina Vrelske reke je, na nekom mestu, morala biti premošćena izgradnjom akvedukta na stubovima.³ Razlog izgradnje ovog vodovoda, u okruženju koje je bogato vodom i izvorima, najverovatnije treba tražiti u njenim lekovitim svojstvima, koja su Rimljani veoma cenili. Postoji i praktično objašnjenje zašto je Vrelo moglo biti korišteno za vodosnabdevanje palate, jer izvor ističe iz podzemnog, pećinskog jezera velikih, za sada neutvrđenih, dimenzija, što je obezbeđivalo dovoljno vode čak i u sušnim periodima. S druge strane, voda je mogla poticati i iz nekog izvora severozapadno od utvrđenja, odakle je sistemom akvedukta dovođena u palatu.

Očuvana rimska postrojenja za snabdevanje vodom, vodotornjevi, su veoma retko sačuvani, a u našoj zemlji su otkriveni još u blizini Medijane u Nišu, koja je nastala u 4. veku, i u jugozapadnoj kuli utvrđenja na Caričinom gradu (*Justiniana Prima*), arhiepiskopskom sedištu iz 6. veka (Jeremić 1988; Ivanišević 2012).

Osim toga, u cilju završetka konzervatorsko-restauratorskih radova na jugoistočnoj kuli 8, tokom kampanje arheoloških iskopavanja 2015. godine otkriveno je njeno spoljašnje lice, kao i spojevi sa istočnim i južnim bedomom (sonde 1-2/15 i 4/15, Sl.4-5). Takođe, iskopan je i središnji kontrafor kule 8, čije konstruktivno rešenje koristi deo osnovnog tla, živu stenu, kao statički element (sonda 3/15). Naime, kontrafor je svojim južnim, slobodnim krajem, oslonjen na stenu, a zatim učvršćen velikom količinom krečnog betona (Sl. 6).

Slika 5 – Spoljašnje lice jugoistočne kule (kule 8) istočno od ulaza (sonda 2/15), sa severoistoka (S. Petković)

U nastavku sonde 1/14, ka zapadu, i severno od sonde 1/15, otvorena je sonda 5/15 da bi se u celosti ispitaio sistem vodosnabdevanja utvrđenja severno od vodotornja, odnosno otkrio pretpostavljeni bazen. Međutim, osim nastavka južnog zida starijeg utvrđenja (vile), nisu otkriveni drugi arhitektonski objekti, što najverovatnije potvrđuje da sistem vodosnabdevanja palate nije završen.

³ Možda su „ostaci mosta“ koje je zabeležio Đurđe Bošković u dolini Vrelske reke upravo ostaci ovog akvedukta (Bošković 1950, 197: sl. 43-45).

U kampanji 2015. godine, zbog nedostatka vremena, odnosno finansijskih sredstava, nije bilo moguće nastaviti istraživanja u kulama 1 i 2, započeta 2014. godine. Nakon konzervatorsko-restauratorskih radova na objektima iskopanim 2014. i 2015. godine, sledi projekat prezentacije, koji će omogućiti da kula 8 postane muzejski objekat – galerija sa stalnom izložbom o arheološkom nalazištu Vrelo-Šarkamen: kartama, planovima i fotografijama sa informativnim tekstom o carskoj palati i mauzoleju.

Slika 6 – Južni kontrafor kule 8 (sonda 3/15), sa jugoistoka (S. Petković)

Inače, u okviru projekta promocije nalazišta planirana je i prezentacija zapadne kapije utvrđenja i mauzoleja, koja podrazumeva i konzervatorsko-restauratorske radove, zatim sanacija puta do nalazišta, izgradnja parkinga i mokrog čvora, što bi sve doprinelo većoj posećenosti arheološkog nalazišta Vrelo-Šarkamen, koje je pod staranjem Muzeja Krajine u Negotinu.

Bibliografija:

Бошковић 1950 – Ђ. Бошковић, Средњовековни споменици североисточне Србије, *Старинар* I/1950, 187-195.

Иванишевић 2012 – В. Иванишевић, Акведукт Царичиног Града – Јустинијане Приме, *Саопштења* LXIV, 2012, 13-32.

Јермић 1988 – М. Јермић, Castellum aquae античке Медијане, *Старинар* XXXIX/1988, 61-84.

Петковић, Јањић 2016 – С. Петковић, Г. Јањић, Врело – Шаркамен код Неготина, археолошка истраживања 2013. и 2014. године, *Баштиник. Годишњак Историјског архива у Нејошину* 17, 2016, 67-83.

Petković et al. u štampi – S. Petković, G. Janjić, S. Stojanović, Vrelo – Šarkamen, Arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2014. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Beograd, u štampi.